

Ko e Kasitomā pe Tokotaha Ma'u 'Uhila 'a e
Tonga Power Limited

Ko e Aleapau Fengāue'aki eni mo e Kasitomā

Kamata ngaue'aki mei he: [1 Siulai] 2013
Liliu 1 Novema 2015

Malo e lelei

Talitali fiefia ko e ki he Tonga Power.

Ko e aleapau fengae'aki mo e Kasitomā 'oku 'i ai 'a ho'o felotoi mo e Tonga Power.

'Oku fakamahino ai 'emau tukupā ke fakapapau'i 'oku malu mo falala'anga ho'o ma'u'anga 'uhila.

'Oku mau tukupā ke tuku atu ha ngaue 'oku kanokato ai 'a e lelei, 'i he 'emau fai fatongia ke fakafiemalie he tapa kotoa pea fonu 'i he 'ofa mo e faka'atu'i.

'Oku fakapatonu atu ai mo ho fatongia', koe'uhi ke ngaholo 'e tau fetauhi'aki, pea tafe lelei atu 'a e 'uhila 'oku mou fiema'u, pea 'oku malava ke tokanga'i ke malu 'a e kakai kotoa pe. Kataki 'o lau kakato eni pea tuku 'i ha feitu'u 'oku ofi kia ko e mo ma'u ngofua.

Ko e ngaahi fo'i lea 'oku fakamamafa'i atu' 'e 'oatu hono 'uhinga' he kongia ki mui 'o e aleapau ni.

Kapau 'e 'i ai ha me'a heni 'e ta'e mahino pe ha me'a 'oku ke fie fehu'i, pea ke telefoni mai.

'Oku toe 'i ai mo e ngaahi fakamatala mahu'inga kehe mo e fale'i 'aonga 'e ma'u 'i he 'emau peesi 'initaneti. Kataki 'o vakai ki he **www.tongapower.to**.

Ko 'emau taumu'a ia ke tokoni'i ko e.

Timi 'a e Tonga Power

Misiona: Malu, Falala'anga pea fe'unga mo hota ivi fakapa'anga

Ngaahi fika fetu'utaki mo e ngaahi 'ofisi

Taimi ngaue mei he 8:00 AM ki he 5:00 PM Monite ki he Falaite ('ikai kau ai e ngaahi 'aho mālōlō fakapule'anga)

Ngaahi 'Ofisi Tongatapu	'Ofisi Vava'u	'Ofisi Ha'apai	'Ofisi 'Eua
'Ulu'i 'Ofisi Tuliki Hala Taufa'ahau mo e Hala Mateialona Puha 429 Nuku'alofa Telefoni: 21400 pe 28311 Faults: 944 Fax: 23047	Neiafu Telefoni: 7720119 Maumau: 7720113 Fax: 70798	Pangai Telefoni: 60586 Maumau: 7720008 Fax: 60586	'Ohonua Telefoni: 50487 Maumau: 7720113 Fax: 50487
Ngaahi Ngaue'anga liki Hala By-Pass Ma'ufanga Nuku'alofa Telefoni: 21344 or 28344 Maumau: 944 Fax: 23047			

Ko homau vā mo e Kasitomā pe Kau Ma'u 'Uhila

'Oku mau fakamahu'inga kimoutolu ko 'emau kau mau 'uhila pea kuo fokotu'u 'a e ngaahi tu'unga fakangaue ke mau feinga ke a'usia ke fakapapau'i 'oku mou a'usia 'a e tu'unga ngaue lelei taha.

Ngaue vave ki ho'o fiema'u

Kapau 'oku ke fie'ilo ki ha me'a pea ke tohi mai ha taimi pea te mau fai homau lelei taha ke tali atu he loto'i 'aho ngaue 'e nima mei he 'aho na'e ma'u ai ho'omou tohi. Ko e tali ki ho'o fiema'u 'e fakahoko atu ia 'i he tohi, telefoni pe e-meili kapau 'oku ma'u e ngaahi fakaikiiki ko eni. 'E 'i ai e taimi 'e ki'i fuoloa ange hono 'oatu e tali, koe'uhi kae fakama'opo'opo ke kakato 'a e ngaahi fakaikiiki, ka kuopau ke mau fakaha atu ke mou 'ilo ki ha fakafuofua 'o e taimi 'e ma'u atu ai 'a e tali kakato.

Ko ho mo'ua pe 'akauni mo e tali ki he ngaahi faka'eke'eke:

Te ke lava 'o tā mai 'o faka'eke'eke 'a ho'o mo'ua 'uhila. Temau tali atu ho'o faka'eke'eke he taimi pe ko ia, pea ka 'ikai temau feinga ke tohi atu, ta atu pe e-meili atu ha tali kia ko e pe ko e toutou vakai atu he lolotonga e 'aho ngaue 'e nima mei ho'o Telefoni mai. Temau toe fakapapau'i foki 'oku taimi tonu 'a e ma'u atu ho'o tohi mo'ua 'o fakatatau ki he taimi faka'atā 'o e aleapau.

Tu'usi mo e fakahoko:

Te mau feinga homau tukuingata ke fakakakato 'a e tu'unga ngaue kuo fokotu'u 'e he Komisoni 'Uhila ki he taimi faka'atā 'o e aleapau 'o fekau'aki mo e hoko fo'ou, tu'usi, fakahoko ho'o ma'u'anga 'uhila.

Tamate 'uhila 'oku palani

Ko e taimi te mau fiema'u ai ke tamate'i atu ai 'a e 'uhila homou ngaahi feitu'u ki ha monomono pe ngaue kehe, kuo pau ke mau fanongonongo atu tu'o 4 'i he mitia (anga maheni 'aki pe 'a e Letio). Ko e 'uluaki fanongonongo 'e tala ia he 'aho 'e 5 kimu'a 'e 'aho 'e fakahoko ai e ngaue pea faka'osi he 'aho ngaue 'e taha ki mu'a he tamate'i 'o e 'uhila. Kapau 'e fai ha ngaue fakavavevave ki ha fiema'u na'e 'ikai ha 'ilo ki ai pea 'e lava ke toutou 'oatu e fanongonongo he tu'o lahi taha ki mu'a pea tamate'i 'a e 'uhila. 'E fakamo'ui atu pe 'a e 'uhila he faingamalie vave taha. Fetu'utaki mai 'i ha fa'ahinga taimi pe, pe ko ho'o vakai'i 'emau peesi 'initaneti ko e www.tongapower.to ke ma'u 'a e fakamatala fakamuimui taha ki he tamate'i e 'uhila kuo 'osi fai 'a e palani ke fakahoko 'a e ngaue ki ai.

To e fakamo'ui 'o e Ma'u'anga 'Uhila:

Ko e me'apango 'oku 'i ai e ngaahi fakatamaki 'oku 'ikai ke mau pule'i te ne uesia ho'omou ma'u'anga 'uhila hange ko e afā, saikolone, 'uhila, holo e 'ulu 'akauu, maumau e me'angaue, fakatu'utamaki ha me'alele mo e ngaahi faingata'a kehe pe. 'Oku mau lava ke tali ho'o mou ngaahi telefoni mai ki he ngaahi mamau 'i he ngaue'anga tufaki 'uhila he houa 'e 24, 'aho 'e fitu he uike. 'E lava ke ke tā mai ki homau 'ofisi ofi taha 'o fakaha mai ha maumau pe ko e ma'u e fakaikiiki fakamuimui taha ki ha maumau. Neongo pe ko e ha 'a e tupu'anga e mate 'a e 'uhila temau feinga ke fakamo'ui atu he faingamalie vave taha pea fakatatau ki he taimi faka'atā 'o e aleapau.

Tu'unga lelei 'o e ma'u'anga 'uhila:

'Oku 'ikai kemau lava ke fakapapau'i 'e 'ikai uesia pe tatemate'i ho'omou ma'u'anga 'uhila ko e'uhi ko e natula 'o e founa tufaki 'uhila'. Ka ko 'emau taumu'a ia ke tufaki atu ha 'uhila 'oku falala'anga mo malu. Temau toe feinga foki ke lelei e tu'unga 'o e 'uhila 'oku tufaki 'o fakatatau ki he aleapau 'o e taimi faka'atā.

Totongi huhu'i ki he 'ikai lava ha ngaue :

Ko e taimi 'e 'ikai lava ai 'e he Tonga Power 'o a'usia 'a e tu'unga ngaue ki he kau ma'u 'uhila kuo 'osi seti mei he Komisoni 'Uhila, temau holoki 'a e lahi e mo'ua 'oku mou totongi 'aki e lahi e tautea ki he ta'e lava 'a e ngaue 'a ia kuo tu'utu'uni mei he Komisoni 'Uhila. 'E ha kotoa atu 'i ho'o 'akauni' ha holoki na'e fai.

Malu

Kapau 'oku ke fakakaukau 'oku tu'u fakatu'utamaki ho'o ma'u'anga 'uhila pe ki ha kakai pe 'api pea ke tā mai leva ke fakapapau'i 'oku ke hao fakataha mo e kakai 'oku mou nofo vā ofi. 'Oku mau 'i heni ke tokoni atu. Fakamolemole ka e 'oua 'e ala noa ki ha uaea 'oku ne tufaki atu e 'uhila ki ho 'api, pea 'oku mahu'inga ho'o malu he taimi kotoa, ko ia lau 'oku mo'ui 'a e laine 'uhila kotoa pe

Ko ho’o aleapau fengau’e’aki mo e Kasitomā.

Ko ho’o kamata

‘Oku mau hanga fakatu’amelie ki he fengau’e’aki lelei ki ho’o fiema’u ‘uhila.

‘Oku pule’i mo tu’utu’uni ‘a e totongi ‘uhila ‘i Tonga. Katakī ‘o tā mai kapau ‘oku ke fiema’u ‘a e ngaahi totongi lolotonga.

Ko e maau pe ho’o hiki ki ha’o ‘api, pea ke lesisita leva ‘ia mautolu ke ‘i ai ha aleapau tufaki ‘uhila kemou ma’u ‘emau ngaahi fiema’u ki he ngaue ko ia ki he tufaki ‘uhila. Kapau na’e tu’usi ‘a e ‘uhila ho ‘api pe ko ha hoko fo’ou, kuo pau pe ke ke lesisita ke kamata ‘etau fengau’e’aki. Ko ho’o fakakato pe ‘emau ngaahi fiema’u pea temau fakahoko leva ho’o ‘uhila he vave taha hili e kamata ‘o e aleapau. ‘E ‘i ai pe ha ki’i totongi ngaue ke hilifaki ki hono fokotu’u ho’o ‘akauni mo e hoko fo’ou.

‘E toki lau pe ho mo’ua mei he ‘aho ‘e kamata ai ‘a e aleapau pe ko e ‘aho na’a ke kamata nofo ho ‘api tukukehe kapau na’e ‘i ai ha ‘aho kehe ia ‘e fai e felotoi ki ai.

‘Oku ke ma’u ‘a e ngaahi totonu, fatongia mo e tukupa ‘oku ‘osi fakatoka he aleapau kau ai mo ho’o totongi ‘emau ngaue ma’au. ‘E lau kuo mahino pea ke loto ke ha’iha’i ko e ‘i he aleapau ni ‘aki ha’o lesisita mai he telefoni, tohi, pe lava mai ki homau ‘ofisi ‘o lesisita ki ho’o ngaue’aki ‘a e ‘uhila ‘oku mau tufaki atu pea hoko ai pe moe felotoi ki he aleapau.

‘E lava pe ke laka hake he hingoa ‘e taha ‘a e Kasitoma ki ha ‘api. ‘E lava ke lesisita loua ‘a e ongo matu’a, pe kulupu nofo feleti fakataha. ‘I he’ene pehe’, ‘oku kau ‘a e tokotaha kotoa pe ‘oku ‘asi ‘ene ‘akauni ‘i he ma’u ‘a e totonu , fatongia mo e tukupa ‘oku ‘asi he aleapau.

‘E ‘ikai ngofua ke ke toe momoi ki ha taha kehe ‘a e ngaahi totonu mo e fatongia ‘i he aleapau ni.

Kapau ‘oku ‘ikai ko e tokotaha ko e ‘oku ‘a’au ‘a e ‘api ke fokotu’u ai ‘a e ‘uhila kuopau ke ke ‘omai ‘a e fakamo’oni ki he loto ‘a e tokotaha ‘oku ‘a’ana e ‘api pe pule ‘api ki mu’a pea toki fokotu’u ha mita pe naunau ‘uhila ki he ‘api ko ia.

Kapau ko e pule ‘api ko e pea toe tohi ‘a e ‘akauni ‘ia koe, pea ko ho fatongia ia ‘o koe ke tokanga ki he mo’ua ‘a e kau nofo ta’e totongi ‘uhila ‘i ho ‘api. ‘Oku mau fale’i koe ke ke tomu’a fakakaukau’i eni kapau ‘oku ke alea’i ha ponite mo ho’o kau nofo totongi.

Fakafehokotaki mo ‘emau Ngaue’anga

Kapau oku ke fie fokotu’u ‘uhila mo e kasitoma fo’ou, kuopau ke ke fakafonu mo ho’o kautaha ngaue ‘uhila’‘a e foomu kole ‘a ia ‘oku fiema’u ai ke ‘omai ‘a e ngaahi fakaikiiki fekau’aki mo koe, lahi e malohi ‘o e ‘uhila ki ho ‘api mo e ha fua. Ko e tu’uga eni ‘e

fiema’u ai ho’o tokotaha laiseni ngaue ‘uhila ke ‘omai ‘ene ngofua ke ne fakahoko e ngaue faka’uhila, pea ko hono tatau ke ma’u ‘e he TPL fakataha mo e foomu kole ‘a e TPL.

‘E toki ‘a’ahi mo vakai’i leva ‘e he’emau timi Palani mo Tisaini ‘a e ongo foomu kole, savea ‘a e ‘api pe feitu’u pea toki ‘oatu ‘a e totongi fakafuofua ‘o e ngaahi naunau kotoa, leipa mo e me’alele ki hono tufaki ‘o e ‘uhila. ‘E fiema’u he tu’unga ko ia ke ke totongi ‘a e ponite ki mu’a ia ke ne tapuni ha ngaahi fakamole na’a ke mei totongi he ‘osi ‘a e aleapau ki ha maumau ‘oha koloa ‘a e TPL pe ko ha mo’ua ‘uhila ta’e totongi. Ko ‘ene totongi kakato pe ‘a e ngaai fiema’u ko eni pea ‘e fakahoko atu leva ho’o ma’u’anga ‘uhila.

‘I he lava kakato ‘a e ngaue, ‘e ‘oatu ki he TPL ‘a e tohi fakamo’oni kuo fakahoko kakato ‘a e ngaue’ ‘o fakauaea fakatau ki he ngahi tu’utu’uni fakalao ki he fakauaea ‘uhila.

Tauhi fakapulipuli ‘a e fakamatala kia koe

‘Oku mau fiema’u ‘a e ngaahi fakamatala fakaikiiki fekau’aki mo koe koe’uhi ke lava ‘emau ngaue ma’au ki ho’o mo’ua moe malu foki. ‘Oku mahu’inga ke ke fakapapau’i ‘oku tonu ‘a e ngaahi fakamatala ko eni mo ha ngaahi fakamatala ke he pe, pea fakaha mai ka ‘i ai ha ngaahi liliu.

Fakatokanga’i ange, ko e ngaahi fakamatala ko eni ‘oku fakapulipuli pea ‘e tauhi malu ia. ‘E ‘ikai ke mau tuku atu ha fakamatala ki ha taha tukukehe:

- Kapau teke fakamafai’i; pe
- Kemau tu’uaki ‘aki atu kia ko e ha fa’ahinga koloa pe ngaue ‘oku mau tui teke manako ai, pe
- Ko hono vakai’i ho’o kuletiti pe ngaue ki ha mo’ua, pe
- Ka fiema’u ‘e ha kautaha fakamaketi ‘iloa ha fakamatala kia koe koe’uhi ko e kautaha pe ko ha fakatotolo ki he maketi pe fetu’utaki pe ki a ko e, pe
- Kapau ‘oku mau fiema’u fakalao ki ai (hange ko e Komisoni ‘Uhila)

‘Oku ke fakamafai’i mautolu ke tuku ki tu’a ha fakamatala fekau’aki mo koe ki he ngaahi me’a kuo lisi ‘i ‘olunga

Kapau ‘oku ke loto ke lau ‘i he mitia ki ha’amau ngaue pe koloa pe ko hotau vā, ‘oku ‘ikai kemau fa’a fai pehe ki he kakai ‘o hange ko e faktonutonu ha fehalaaki pe ma’u hala ki ha fa’ahinga mo’oni. Temau hiki tepi ‘e tau talanoa telefoni ke lava ke ma’u kakato ‘a e lekooti ‘etau fetalanoa’aki mo koe. Te mau ala naue’aki foki ‘a e ngaahi tepi kuo hiki ki hono ako’i ‘emau kau naue pe ke fua ‘aki ‘a e tu’unga e fai fatongia ma’a moutolu.

Ko ho’o ma’u’anga ‘uhila

‘Oku mau loto ke tufaki atu ho’o fiema’u ‘uhila ‘o fakatata ki he aleapau ni. Temau toe ‘oatu mo ‘emau ngaue ki he ngaahi mita tukukehe ka tau fakatou felotoi. Te mau fakapapau’i ko e ngaahi me’a ngaue ‘oku ngaue’aki ki hono tufaki e ‘uhila ‘oku tokanga’i

lelei pea tauhi 'o fakatatau mo e founa ngaue lelei 'a e naahi ngaue'anga.

'Oku 'ikai ke mau palomesi 'e haohaoa 'ikai ha to matemate 'a ho'o ma'u'anga 'uhila, 'o hange ko ia 'oku hā he konga "Motumotu 'a e ma'u'anga 'uhila" 'i he aleapau ni. 'Ikai ngata ai, ka ko e fetō'aki 'a e 'uhila 'a ia 'oku 'iloa ko e takemo 'a e volota pe tipi 'oku ne maumau'i 'a e ngaahi me'angaue hange ko e komipiuta, maikoloueivi, televisone, vitio, telefoni uaea plaki, mo e telefoni mopaila. 'Oku lahi 'a e hoko 'a e hamu fakafokifa 'a e 'uhila pe tipi 'i he ngaahi 'uhinga kehekehe ;

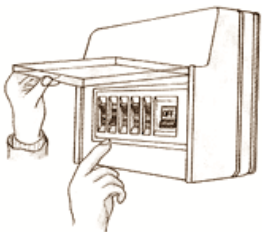
- Kakai 'oku nau ngaue'aki 'a e ngaahi misini kasa pe naunau 'oku malohi ange honau misini faka'uhila
- Naahi misini fakamomoa vanilla pe naunau pehe
- Ko e fatulisi 'oku tapa tonu he laine 'uhila pe tulenisifoma
- Uaea 'uhila motu 'i he pou pe kekekele, tupu mei he keli
- Motuhi 'e he 'ulu 'akau 'i ha matangi malohi 'a e uaea pou 'uhila pe veve 'oku pui hangatonu atu 'e he havili ki he pou 'uhila.
- Ngaahi me'alele 'ou fa'a tau he ngaahi naunau tufaki 'uhila.
- Ngaahi fehalaaki he ma'u'anga 'uhila
- 'E 'ikai kemau totongi ha maumau 'oku fakatupu 'e natula hange ko e hamu fakafokifa pe tipi, tukukehe kapau 'oku tu'u he konga 'o e aleapau.
- Maumau 'i he ngaahi naunau faka'uhila

'Oku totonu keke malu'i ha fa'ahinga naunau 'uhila pepelelengi pehe ni mei he hamu 'a e volota pe tipi. 'E ala tokoni 'ae ngaahi naunau malu'i ki he ngaahi taimi 'oku malohi fakafokifa pehe 'a e volota 'aki hono palaki hangatonu pe 'a e konga ko ia ki he poini lahi. 'Oku ma'u pe 'i Tonga ni e ngaahi falekoloa fakatau naunau 'uhila. 'Oku mau fokotu'u atu kemou fakatau ha naunau faka'uhila kene malu'i 'a e fua ha maumau fakafokifa mei he 'uhila ki ho'o koloa.

Malu

Kataki 'o fetu'utaki mai leva he vave taha kapau 'oku ke tui 'oku 'i ai ha fakatu'utamaki 'e ala hoko ki ha kakai pe koloa tupu mei ho'o ma'u'anga 'uhila. Oku mau 'i heni ke tokoni atu. Kapau ko ha fakatu'utamaki kiha mo'ui pea ke kataki 'o ta ki he 911.

Ko e taimi lahi e ngaahi fakatu'utamaki pehe ni tomu'a tamate'i 'a e me'a kamosi lahi 'i he papa tufaki ho fale (vakai ki he fakatata 'i lalo ka 'oku kehekehe pe 'a e ngaahi papa kamosi.)

Kataki mu'a 'o 'oua teke ala noa ki ha uaea 'uhila 'e taha 'oku taki atu ki ho 'api. Fakapapau'i ko e kau mataotao pe kuo ma'u tikite

mo laiseni tenau lava 'o fokotu'u, monomono pe fakalelei'i ho'o naunau faka'uhila 'i ho 'api. Ta mai kapau 'oku ke fiema'u fale'i.

Ko e ngaue ki he 'emau ngaahi mita

Kuo pau ke fokotu'u 'emau mita 'i he fakahoko kotoa pe ke ne lava 'o fua 'ae lahi e 'uhila kuo ngaue'aki. Ko kimautilu 'ata'ataa pe 'oku ngofua ke ma 'oatu pe alea'i ha fokotu'u 'o ha mita ki ho 'api. Te ke lava pe 'e ko e 'o fokotu'u mo ha ngaahi mita kehe ke ke sivi'i 'aki ho'o 'uhila kaekehe pe ke 'oua te ne uesia 'emau mita. Ko 'emau mita 'e kei fakatefito ki ai 'emau ngaue ki ho'o ma'u'anga 'uhila. 'E fema'u ha mita kehekehe ki he ngaahi fa'ahinga 'uhila hange ko e fakatupu 'uhila, pehe ki he ngaahi totongi ke ngaue'aki.

Kapau 'e fiema'u ha mita kehe keke ngaue'aki ki ha ngaahi ngaue makehe pea 'e totongi mai eni.

Te mau fakapapau'i ko e ngaahi mitaa mo e ngaue kotoa 'oku fekau'aki mo ia 'ku muimui ki he tu'unga lelei fakangaue'anga mo ia 'oku fiema'u 'i he aleapau .

Ka 'ikai tonu e lau pe ngaue 'ae mita, 'e 'ikai ko ho fatongia ia 'o 'ou keke totongi ha mo'ua 'o laka hake he fakafofua tem au fai k he 'uhila kuo ke ngaue'aki he kuo ke lesisita ko 'emau kasitoma

Kapau 'oku ke fakalele pisinisi, kuo pau k eke fet'utaki mai he taimi 'oku ke palani ai ke fakalahi ho'o 'uhila ke mau fakapapau'i 'oku fe'unga 'a e ngaahi nanau mita 'oku fokotu'u.

Kapau teke totongi 'ova ko ha lau mita hala, temau totongi fakafoki atu. Pea ka kuo hala 'a e lau mita 'o si'isi'i ho'o tokoni tem au 'oatu 'a e 'inivoisi.

Kapau 'oku ke pehe 'oku maumua 'a e mita ho 'api pea 'oku 'i ai ho'o totonu ke vakai'i pea temau fai ia ma'au. Kapau 'e 'ilo 'oku ngaue lelei pe 'a e mita ia pea 'e toe hilifaki atu 'a e totongi makehe. Fetu'uaki mai kapau 'oku 'ikai malu ho'o naunau mita.

Ko e naunau mita kotoa 'a e Tonga Power. 'Oku lava p eke mau 'oatu e ng fakamatala ki he mita ki he ni'ihi kehe 'oku mau fengau'e'aki ki he pisinisi, pea ko homau fatongia ia.

Kuo pau ke tauhi ma'u 'a e puha mita he feitu'u na'a mau fokotu'u ai ka e 'oua 'e toe hiki ki ha feitu'u kehe, kapau na'e 'ikai ke mau 'ilo ki ai. Kapau na'e fokotu'u e mita 'i ha feitu'u 'oku faingata'a ha a'u ki ai pea 'e fiema'u leva ia ke hiki ki ha feitu'u 'oku ala ofi ki ai. Kapau temou alasi pe hiki 'a e mita te'eki ke mau fakangofua atu 'e lau ia kuo mou maumau'i 'a 'etau alapau pea 'e tu'usi atu ho'o ma'u'anga 'uhila. Ke 'oua na'a toe fai ha veiveiua kuo pau ke mahino ko e naunau mita ('i ha 'osi 'a e aleapau ko eni) 'oku 'ikai ko ha koloa tu'uma'u ia 'a ha taha pe 'api 'ou ke 'i ai ko e koloa 'ata'ataa pe ia 'a e Tonga Power pe hoa ngaue ne fakatau mei ai.

'E malava ke mau tuku atu ha kalasi mita 'e 'uluaki totongi ki mu'a ki homou feitu'u. 'E 'i ai 'a e totongi makehe ki heni Ko e mita ko eni 'e 'ikai ke mau 'oatu fakamahina 'a e tohi mo'ua ka 'e 'i ai pe taimi temau oo atu ai 'o lau e mita. Ko e fa'ahinga mita ko eni 'oku 'i ai hono fakangatanga kapau 'e 'osi e mahu'inga na'a ke totongi pea 'e tu'usi atu ho'o 'uhila. Fakatokanga'i ange kapau teke hiki koe mei he feiu'u ko eni ka e tuku foki 'a e mita, ka 'oku toe ai ha'o pa'anga 'e 'ikai toe fakafoki atu ia.

Faka'atā ke mau a'u atu ki ho'o mita

'Oku mau fiema'u ke tau fokotu'u ha taimi lau mita tukupau pea mo ha taimi ke monomono, to'o pe fetongi ai 'a e mita.

Kapau temau fakahoko eni, temau fiema'u ke malu 'ikai ha fakafe'atungia 'emau vakai'i e mita 'i ho 'api, lolotonga e taimi ngaue angamaheni faka'aho: 8 am - 5 pm, Monite kihe Falaite tukukehe 'a e ngaahi 'aho malolo.

Kapau 'e faingata'a 'a e a'u ki ho'o mita te mau fiema'u ke 'ai ke faingofua ka e lava ke hoko lelei atu ho'o 'uhila. 'E kau heni ha'o 'omai e ki ki ho 'api nofo'anga, fika ho'o alarm, pe fa'ahainga founa ke mau a'u ai ki ho'o mita. Te mau fai homau tukuingata ke fakapapau'i 'oku malu ho'o ki' pe fakamatala teke 'omai 'o fakatatau ki he tu'unga fakangaue lelei.

'Oku fa'a palopalema 'a e 'ohofi 'e he fanga kuli mo e monumanu ke he 'a e kau laumita. Ko e 'aho 'e lau ai ho'o mita pa ke kataki 'o pukepke ho'o kuli ka e faingamalie 'a e taha lau mita.

Kapau 'e 'ikai temau lava 'o a'u atu ki he mita pea 'e fakafoufua pe 'a ho'o mo'ua 'uhila. Temau fetu'utaki atu ke ke fai ha tokanga ki he 'alu hoko atu 'a e tokotaha lau mita ke fakafaingamalie'i.

Kapau 'e hokohoko 'emau faingata'a'ia he feinga atu ki ho'o mita, temau lau eni ko e maumau ki he aleapau pea temau tu'usi atu ho'o ma'u'anga 'uhila 'o 'ikai lahi ha taimi fakatokanga.

'Oku lau tu'o fiha 'a e Mita?

Ko e lau tu'o taha he mahina 'a e anga maheni, pea 'i he lau kotoa pe 'e fakatatau ia ki he fiema'u 'i he aleapau faka'ataa pe ngaahi tu'utu'uni ke he. Kapau 'oku mama'o 'a e tu'u'anga 'o e mita pea si'isi'i hono lau, temau kole atu ke ke lau pe mita pea fakaha mai 'a e ngaahi fika ko ia.

Kapau temou fiema'u ke mau lau e mita 'i ha taimi ke he, pea 'e sai pe ia ka 'e hilifaki atu 'a e totongi makehe.

'Oku ke pehe 'oku maumau ho'o mita?

Kapau 'e ma'u atu ha mo'ua lahi pe si'i ange ho'o fakafoufua teke pehe 'oku maumau ho'o mita. 'Oku mahu'inga ia ke fetu'utaki mai pea temau lava 'o 'ilo e maumau. Ko hono toutou vakai'i e lau mita ha ngaahi 'aho 'e lava 'o 'ilo ai ko e palopalema fuoloa pe lolotonga hoko.

Kapau 'e kei tala'a pe taha 'ia kitaua 'oku maumau e mita, teta fokotu'u leva ha me'a hiki fika fakataimi ke tesa 'aki 'i he tu'u'angamita pe ko hono hiki ki ha feitu'u ke he ke tesa ai ka e fetongi 'aki ha me'a fo'ou kuo 'osi tesa 'e he Kautaha na'a nau ngaohi. Te mau fakaha atu 'a e ola e tesa ko ia. 'E fakatatau pe 'emau ngaue ki he mita mo e tu'utu'uni aleapau 'uma'a 'a e tu'unga ngaue lelei fakangaue'anga mo e ngaahi tu'utu'uni ke he.

'E hilifaki atu e totongi ki he kole mai ke tesa 'o e mita pea 'oku fakatatau pe ia ki he tu'utu'uni 'o e kole fokotu'u mita mo e aleapau. Kataki fetu'utaki mai ki he totongi lolotonga.

Temau lava ke monomono, tesa, vakai'i pe fetongi e mita 'i ha fa'ahinga taimi pe, ke fakapapau'i 'a e lelei 'o e ngaue.

'Oku fakatu'utamaki 'aupito hono tau fakalaka 'o e laine 'uhila 'i he mita, ko e hia ia 'e tautea lahi fakatatau ki he maumau'i e aleapau pea 'e a'u ai ki he tu'usi atu ho'o ma'u'anga 'uhila.

Kapau 'oku ke hiki ki ha nofo'anga fo'ou 'o 'ilo ha uestia kuo hiki ki he mita pe maumau pea'oku fiema'u leva ke ke fetu'utaki mai he vave tahaa.

Kapau teke tau ta'e fakalao ho'o mita temau fakafoufua atu leva ho mo'ua 'uhila 'o fakatatau ki he lahi 'oku ke fa'a ngaue'aki he taimi ne tonu ai e mita. 'E toe 'oatu e tohi mo'ua ki he ngaue kuo mau fai (kau ki ai 'a e fetongi 'o e mita) kapau 'e talamai he'emau fakatoto ko koe pe ko ha'o fakafoufua na'a mou tau ta'e fakalao 'a e mita. Te mau lava pe ke tu'usi atu ho'o 'uhila pea hoko atu ki hano faka'ilo ko e.

Ko ho naunau mo ho fatongia

'Oku 'i ai ho fatongia ki he ni'ihii e ngaahi me'a ngaue ke fakahoko atu 'aki e 'uhila ki ho 'api. Tautefito eni ki he laine 'a e kasitoma 'oku tufaki atu ai ho'o 'uhila mei he ngaue'anga faka'uhila ki ho 'api. Ko e fakatata 'i lalo 'oku ne fakaha 'a e ngaahi poini fehokotaki anga maheni ki he ngaahi kolo lalahi. 'E kehekehe eni 'o tefito 'i he tu'utu'uni ngaue 'a e Tonga Power mo e ngaahi me'a fakahisitolia ki he ngaahi laine 'uhila 'oku vahevahe atu. 'Oku 'i ai 'e tau totonu ke vakai'i pe ko fe me'angaue 'oku mau pule'i mo e 'oku ke pule'i. Kapau 'oku 'ikai ke mahino pea ke fetu'utaki mai ke mau fale'i ko e.

Where does your responsibility lie?

‘aho ngaue” meimei mei he 8 pongioni ki he 5 efiafi ‘i he ‘aho kotoa, Monite ki he Falaite, tukukehe ‘a e faka’osinga ‘o e uike. ‘Ikai kau heni ‘a e Tokonaki mo e Sapate mo e ngaahi ‘aho malolo ‘a e Pule’anga.